

Олена Бондаренко

аспірант кафедри архітектури та реставрації,
Національний університет «Львівська політехніка», Львів
e-mail: olena.o.fedak@lpnu.ua
orcid: 0000-0003-0905-5182

ВТРАЧЕНИЙ ДВІР ЖЕВУСЬКИХ: ЛОКАЛІЗАЦІЯ БУДІВЕЛЬ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ЇХ ПЛАНУВАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК

© Бондаренко О., 2023

<https://doi.org/10.23939/sa2023.02.024>

Розглянуто втрачений двір Францішки Жевуської на Галицькому передмісті Львова при сучасній вул. В. Винниченка, 14-16. Цей двір є класичним прикладом передміських резиденцій, що були поширеними на теренах колишньої Речі Посполитої в XVII–XVIII ст. На передмістях Львова, згідно з реєстром 1768 року, існувало приблизно 110 дворів, проте жоден з них не зберігся.

Наведено результати локалізації будівель втраченого двору Жевуських за описовими та картографічними джерелами, а саме інвентарним описом 1768 року та картами Львова з кінця XVIII ст. Комплекс охоплював різного типу будівлі та споруди: палац, флігель, стайню, шпихлір та корчму, що свідчить про його використання не лише як резиденцію власників, але і як багатофункціональний комплекс з можливістю отримання прибутків.

Визначено планувальні характеристики, а саме: розміри та абрис будівель в плані, кількість поверхів та матеріали, з яких вони збудовані. Головна будівля комплексу – двоповерховий мурований палац, збудована в 1774–1775 роках за проектом відомого архітектора Петра Полейовського. Інші будівлі та споруди є дерев'яними та збудованими раніше.

Інформація, подана в статті, є основою для подальших досліджень архітектури дворів та виконання теоретичної графічної реконструкції двору Жевуських.

Ключові слова: втрачений двір, локалізація, передмістя Львова, фортифікації.

Постановка проблеми

Аналізуючи карту Даніеля фон Губера 1777 року, а саме частину передмість, що з однієї сторони прилягає до середмістя, а з іншої обмежена четвертою лінією міських укріплень (лінією Яна Беренса), можна простежити, що серед загальної забудови вирізняються кілька цілісних об'єктів з чітко окресленою територією та вираженою планувальною структурою (рис.1). З 11 вищезгаданих об'єктів лише один є невідомим для загалу – двір Жевуських.

У XVII–XVIII ст. у Львові, як і в інших містах Речі Посполитої, представники шляхти все частіше будували свої резиденції на передмістях, завдяки чому палаци та двори стали невід'ємною складовою передміського ландшафту. Загалом на передмістях Львова у XVII–XVIII ст. за реєстром 1768 року налічувалось близько 110 дворів (Фелонюк, 2007), та до сьогодні не збереглося жодного. Їх локалізація та визначення планувальних характеристик доповнять топографію Львова, дадуть змогу краще розуміти містобудівний устрій того періоду, а також розширять знання про архітектуру міста.

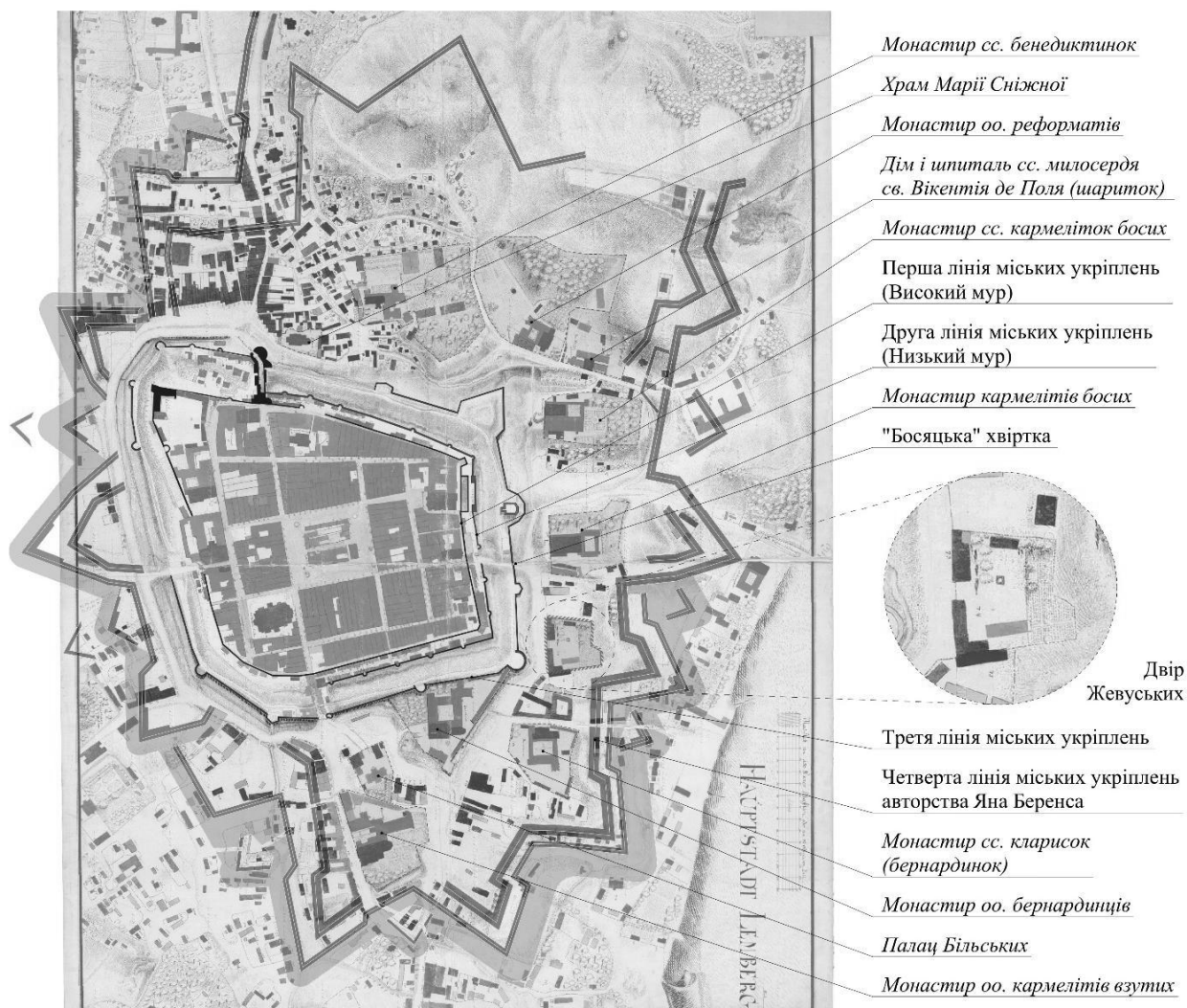

Рис. 1. План центральної частини Львова 1777 р. авторства Йосефа Данієля Губера з нанесеними лініями міських укріплень (за реконструкцією Ігоря та Ольги Оконченко). Опрацювання автора

Аналіз останніх досліджень та публікацій

З огляду на специфіку дослідження, джерельною базою є писемні та картографічні джерела, а також історичні праці, що на них базуються.

Роботи двох львівських істориків (Мар'яни Долинської та Андрія Фелонюка) стосуються втрачених магнатських резиденцій.

Двір Жевуських, як складова передміських вулиць, є локалізованим у монографії Мар'яни Долинської, в тексті зазначено точне розташування двору: "...на місці сучасної облдержадміністрації при вул. В. Винниченка, 14 і 16". Також Долинська дає визначення поняття "двір" як "комплекс житлових і господарських будівель заможного власника" (Долинська, 2006).

І якщо М. Долинська досліджує двори як складову просторово-адміністративної організації Львова, то А. Фелонюк детально дослідив саме цей тип нерухомої власності (Фелонюк, 2006, 2007а, 2007б, 2008). У статті "Інвентарні описи дворів на передмістях Львова останньої третини XVIII століття" опубліковані та проаналізовані інвентарні описи трьох дворів, серед яких опис двору вдови подільського воєводи Міхала Жевуського Францішки з Центнерів, оригінал якого зберігається у ЦДАЛ (Фелонюк, 2008). Власне цей інвентарний опис, датований 2 серпня 1775 року, слугує джерельною базою нашого дослідження.

Нарівні з писемними джерелами, матеріалом для дослідження двору є історичні карти Львова XVII–XVIII ст. та карти-реконструкції, що опубліковані в “Атласі українських історичних міст. Львів” (Капраль, 2014) та на сайті Міського медіаархіву Центру міської історії.

Незважаючи на велику кількість дворів у структурі передмість Львова у XVII–XVIII ст., в архітектурних працях майже немає інформації про них. Проте для розуміння устрою комплексу та його зовнішнього вигляду важливими є роботи, що описують суміжний тип нерухомості – палаци (Mańkowski, 1938; Ковальчик, 1991; Вуйцик, 2003; Бірюльов, 2008).

Мета статті

За наявними картографічними та описовими матеріалами локалізувати складові одиниці втраченого дворового комплексу, визначити їх планувальну структуру та габаритні розміри.

Виклад основного матеріалу

Як зазначалось вище, основою нашого дослідження слугує інвентарний опис двору, в якому упорядник детально описує не лише розташування будівель у структурі комплексу та матеріал, з якого їх споруджено, а наповнення кожної з кімнат. Вже в назві інвентаря зазначене розташування двору в структурі міста – на Галицькому передмісті, за босяцькою хвірткою. Це підтверджує локалізацію за сучасною адресою вул. В. Винниченка, 14–16.

З інвентарного опису відомо, що до складу дворового комплексу входили шість будівель та споруд: палац, флігель, стайня, криниця, шпихлір та корчма. Андрій Фелонюк дослідив, що двір Францішки Жувуської виконував декілька функцій: житлову – слугував передміською резиденцією власників, зберігання збіжжя, продажу алкогольних напоїв, а також, інколи, заїжджого двору, що пояснює видові різноманіття будівель. Також є відомою дата побудови головної будівлі (палацу) – 1774–1775 рр. на місці дерев'яного попередника, та її автор – архітектор Петро Полейовський. (Фелонюк, 2008).

Локалізація будівель дворового комплексу базується на інвентарному описі та п'яти історичних картах кінця XVIII ст. З інвентаря дізнаємось орієнтовне розташування будівель комплексу. Упорядник вказує, що палац був двоповерховий з мансардою, мурований, а під ним розташовувались два підвали – великий та малий. На куті палацу розташований флігель, біля нього – стайня, під якою мурований підвал. Обидві будівлі дерев'яні та покриті гонтом, щоправда, в тексті зазначено, що флігель потребує реставрації. Посередині дідинця – нова криниця з альтанкою над нею, а далі – двоярусний дерев'яний шпихлір (зерносховище) та корчма – теж дерев'яна на з гонтовою покрівлею. Співставивши інформацію з історичними картами, отримуємо локалізацію будівель за кожною з них (табл. 1).

З аналізу вже відомої інформації та опрацьованих історичних карт можна простежити розвиток комплексу.

- План міста, замків і передмість Львова авторства Жана Ігнація дю Дефійє, 1766 р. – дворовий комплекс охоплює житлову будівлю, флігель, шпихлір (зерносховище), стайню, корчму та криницю, також виділяється територія саду.

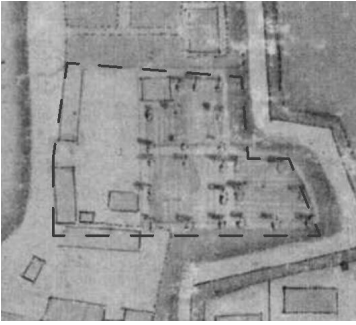

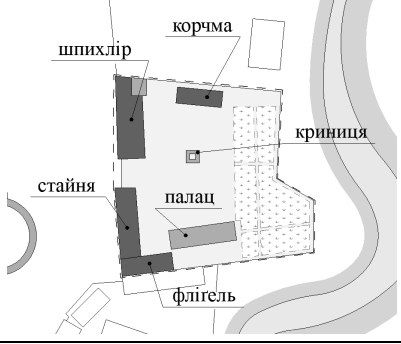

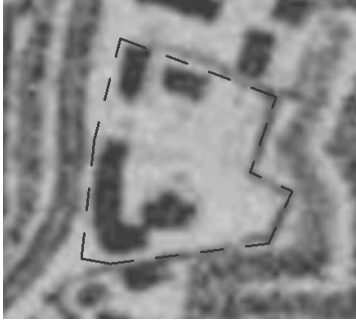

- План центральної частини Львова Йозефа Даніеля фон Губера, 1777 р. – позначено всі будівлі, доволі точно показано їх конфігурацію та розташування, палац порівняно з попереднім планом більший за розмірами та з іншого матеріалу, що підтверджує вже відому інформацію про його побудову у 1774–1775 рр. на місці дерев'яної будівлі. При зерносховищі показано іншу споруду. Можна припустити, що так виокремлено вхід в підвал, який в інвентарі описано як мурований.

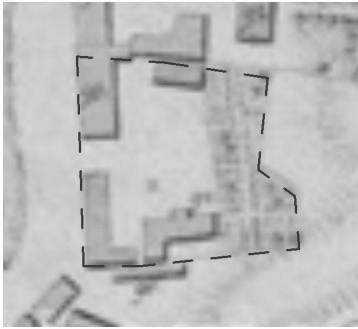

- План центральної частини Львова. Автори: Франц де Ертель та Антон фор Пінтерсгоффен, 1780р. Чітко зображено всі будівлі комплексу та простежується відмінність у вигляді палацу – його

зображено з виступаючою центральною частиною (ризалітом). Відмінністю від попередніх карт також є виділення корчми кольором та виокремлення території з насадженнями довкола неї огорожею. Можна пов'язати це з фактом, що корчма здавалась в оренду євреям як окрема одиниця.

Таблиця 1

Аналіз території двору Жевуських на історичних картах

№	Датування	Назва та автор плану	Зображення двору на історичних планах	Локалізація будівель на планах (прорис автора)
1	2	3	4	5
1	1766	План міста, замків і передмість Львова автор – Жан Ігнацій дю Дефійс		
2	1777	План центральної частини Львова автор – Йозеф Даніель фон Губер (рис. 1, б)		
3	1780	План центральної частини Львова автор – Франц де Ертель, Антон фор Пінтерсгоффен		
4	1779–1802	Львів з околицями, з Йосифінської топографічної карти Галичини, автори: Ф. фон Міг та інші		

1	2	3	4	5
5	1802	План міста Львова з його передмістями		

• Львів з околицями, з Йосифінської топографічної карти Галичини, т.зв. карта фон Міга, 1779–1802 рр. – на плані зображено всі будівлі, але конфігурація будівель дещо неточна, що можна пояснити військовим призначенням карти.

• План міста Львова з його передмістями, та 1802 р. на місці дерев'яної стайні з'являється мурована будівля, а палац отримує добудову з тильної (північної) сторони. Це дає підстави стверджувати, що комплекс починає втрачати свою початкову структуру.

На картах чітко видно фортифікації або їх сліди, форму яких повторює територія двору. Проте, за відсутності раніших карт із зображенням двору чи писемних описів, не можна точно стверджувати, чи двір Жевуських був вписаний в існуючі фортифікації, що втрачали свою функцію, чи фортифікації будували з врахуванням будівель.

Всі п'ять карт є доволі інформативними, проте дві з них (1777 та 1780 років) найточніше передають конфігурацію будівель дворового комплексу згідно з інвентарним описом та найближчі за часом створення між собою та описом. Саме за цими картами проводимо подальший детальний аналіз (рис. 2).

Рис. 2. Розміри будівель двору за історичними планами: а – 1777 р., б – 1780 р. 1 – палац; 2 – флігель; 3 – стайня; 4 – шпихлір; 5 – корчма; 6 – криниця. Опрацювання автора

На картах вказані чисельні та графічні масштаби, проте, наклавши їх на сучасну карту Львова, виявлено деякі невідповідності. Як наслідок, прийнято рішення масштабувати карти за розмірами будівель, які є збереженими до сьогодні, а саме монастирем кармелітів босих та монастирем бернардинів, а також відстанню між ними. Даним методом графічно визначено розміри будівель та площу ділянки двору за кожною з карт та визначено середні значення (табл. 2) для створення ситуаційної схеми розташування будівель (рис. 3).

Таблиця 2

Розміри будівель за історичними картами

№	Назва будівлі / споруди	Розміри – довжина x ширина (м) та площа (м ²)		
		План 1777 р.	План 1780 р.	Середнє значення
1	Палац	28,9 x 11,5	29,3 x 8,4	29,1 x 10,9
2	Флігель	21,3x 6,5	23,1 x 7,7	22,2 x 7,1
3	Стайня	29,6 x 9,5	31,6 x 9,2	30,6 x 9,4
4	Шпихлір	43,2 x 10,1	36,8 x 12,2	40 x 11,2
5	Корчма	22,8 x 9,6	20,2 x 7,1	21,5 x 8,4
6	Криниця	3,2x 3,2	5,8 x 5,6	4,4 x 4,4
7	Площа території двору	6 792,6	6 232,6	6 512,6

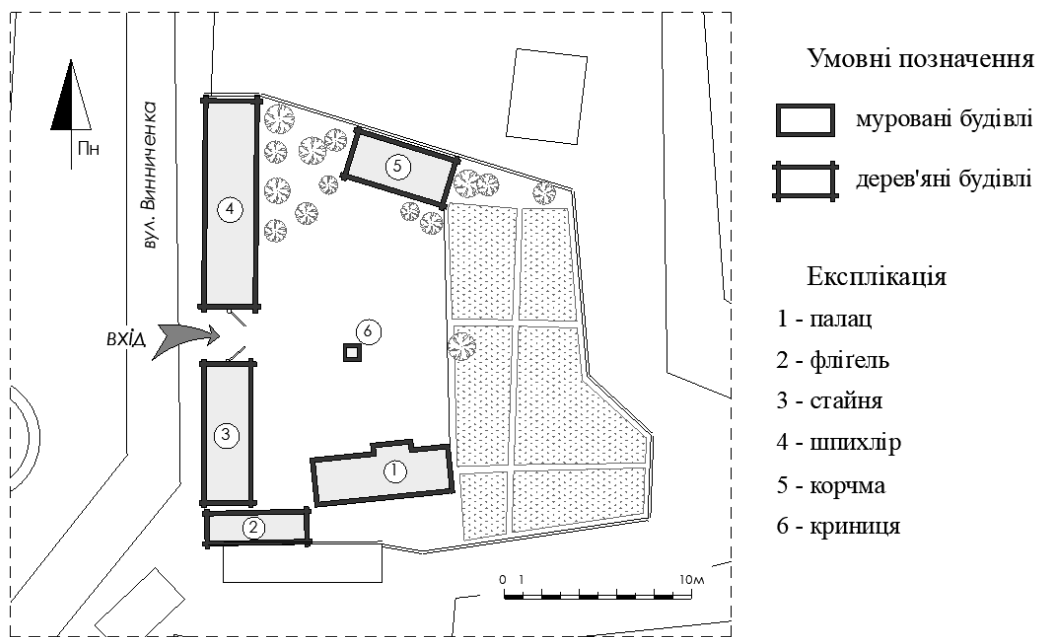

Рис. 3. Ситуаційна схема розташування будівель. Опрацювання автора

Висновки

Шляхом аналізу інвентарного опису та історичних карт підтверджено локалізацію двору Францішки Жевуської за сучасною адресою: вул. Винниченка, 1–16.

Локалізовано будівлі на території комплексу та визначено їх форму та розміри в плані: 1) палац – двоповерхова мурована будівля, в плані прямокутна з виступаючим ризалітом по центру головного фасаду, має розміри 29×11 м; 2) флігель – одноповерхова дерев'яна будівля, прямокутна в плані з розмірами 22×7 м; 3) стайня – одноповерхова дерев'яна будівля, прямокутна в плані з розмірами 31×9 м; 4) шпихлір (зерносховище) – двоярусна дерев'яна будівля, в плані прямокутник з розмірами

40×11 м; 5) корчма – одноповерхова дерев'яна будівля, прямокутна в плані, розміри становлять 22×8 м; 6) криниця оббита деревом, над якою альтанка з пілястрами, квадратна в плані з розмірами 4×4 м. Також виявлено, що площа ділянки становить 6 512 м² або 0,65 га.

Габаритні розміри будівель та їх абрис в плані є базою для подальшої теоретичної графічної реконструкції двору.

Бібліографія

- Mańkowski T. (1938). *Jurydyka Radziwiłłowska we Lwowie*. Lwów. Nr 10. S. 188–191.
- Бірюльов Ю. (2008). Архітектура Львова. Час і стилі. XIII–XXI ст. Львів: Центр Європи. С. 148–150.
- Вуйцик В. С. (2003). Львівські барокові палаци. Палац Більських. / *Вісник інституту “Укрзахідпроект-реставрація”*, ч. 13. Львів. С. 65–73.
- Долинська М. Л. (2006). Історична топографія Львова XIV–XIX ст. Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”. 356 с.
- Капраль М. (2014). Атлас українських історичних міст. Т. 1: Львів / за наукової редакції Мирона Капрала. Київ: ДНВП “Картографія”, 95 с. + 25 оригінальних карт, 11 карт-репродукцій, 67 видів міста.
- Ковальчик Є. Пізньобарокові магнатські резиденції на Волині та Львівщині. / *Українське бароко та європейський контекст*. Кь., 1991. С. 50–63.
- Фелонюк А. (2006). Зі спостережень над функціонуванням двориків на передмістях Львова XVIII ст. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Дрогобич. Вип. 10. С. 263–273.
- Фелонюк А. (2007-а). Нерухомість та її власники на передмістях Львова в 1768 році. Львів: місто – суспільство – культура: зб. наук. праць. Львів. Т. 6: Львів – Краків: діалог міст в історичній ретроспективі. С. 164–199. (Вісник Львівського університету. Серія історична; спец. випуск 2007).
- Фелонюк А. (2007-б). Магнатська власність у Львові XVIII ст. (на прикладі роду Жевуських). *Silva rerum*: зб. наук. праць на пошану проф. Андрія Болеслава Пернала з нагоди його 70-річчя. Львів. С. 477–498.
- Фелонюк А. (2008). Інвентарні описи дворів на передмістях Львова останньої третини XVIII століття. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів. Т. 255: Комісія архітектури і містобудування. С. 415–436.
- Центр міської історії. Міський медіаархів. URL: <https://uma.lvivcenter.org/> (accessed: 15.09.2023).

References

- Mańkowski T. (1938). *Jurydyka Radziwiłłowska we Lwowie* // *Przegląd. Krajoznawczy*. Lwów, Nr 10. – S. 188–191.
- Biryulyov, Yu., ed. (2008). *Architecture of Lviv. Time and styles. XIII–XXI centuries*. Lviv: Center of Europe, pp. 148–150.
- Vuytsyk V. S. (2003). *Lviv Baroque Palaces. Bilsky Palace* // *Bulletin of the “Ukrzakhidproektrestavratsiya” Institute*, Part 13. – Lviv, pp. 65–73.
- Dolynska M. L. (2006). *Historical topography of Lviv XIV–XIX centuries* / M. L. Dolynska – Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House, 6356p.
- Kapral M. (ed.). (2014). *Ukrainian Historic Town Atlas, vol. I: Lviv*. Kyiv: Kartografia, 95p. 25 maps. 11 cartographic reconstructions. 6 town views.
- Koval'chuk, Ye. (1991). *Late Baroque magnate residences in Volyn and Lviv region. Ukrainian Baroque and European Context*. Kyiv, pp. 50–63.
- Felonyuk A. (2006). *From supervision above functioning of courtyard on the Lviv suburbs XVIII of century.* / Andriy Felonyuk // *Drohobych local history collection*. Drohobych. Vol. 10. pp. 263–273.
- Felonyuk A. (2007-а). *Real estate and its owners in Lviv's suburbs in 1768* / Andriy Felonyuk // *Lviv: city – society – culture: [Coll. of science works]*. Lviv. Vol. 6: *Lviv – Krakow: dialogue of cities in historical retrospect*. pp. 164–199. (*Bulletin of Lviv University. Historical series; special issue 2007*).
- Felonyuk A. (2007-б). *Magnate property in Lviv in the XVIII century (on the example of the Zhevusky family)* / Andriy Felonyuk // *Silva rerum: [Coll. of science works in honor of prof. Andrii Boleslav Pernal on the occasion of his 70th birthday]*. – Lviv. – pp. 477–498.
- Felonyuk A. (2008). *Inventory descriptions of courds in the suburbs of Lviv in the last third of the XVIII century* / Andriy Felonyuk // *Records of the Shevchenko Scientific Society*. – Lviv. – T. 255: *Architecture and Urban Planning Commission*. – pp. 415–436.
- Center for Urban History. Urban Media Archive. URL: <https://uma.lvivcenter.org/> (accessed: 16.09.2023).

Olena Bondarenko

*Lviv Polytechnic National University, Lviv,
Post-Graduate student of the Department of Architecture and Conservation,
e-mail: olena.o.fedak@lpnu.ua
orcid.org/0000-0003-0905-5182*

THE LOST ZHEVUSKY COURT: LOCALIZATION OF THE BUILDINGS AND DETERMINATION OF THEIR PLANNING CHARACTERISTICS

© Bondarenko O., 2023

The lost court of Franciszka Zhevuska on the Galician suburb of Lviv, located at the present-day 14-16 V. Vynnychenka Street, has been examined. This court is a classic example of suburb residences that were common on the territory of the former Polish-Lithuanian Commonwealth in the 17th and 18th centuries. According to the register of 1768, there were approximately 110 courts in the suburbs of Lviv, but none of them has not been preserved.

The article presents the results of the localization the buildings of the lost Zhevuski court based on descriptive and cartographic sources, specifically the inventory description from 1768 and Lviv maps from the late XVIII century. The complex included buildings of various types: a palace, an outbuilding, a stable, a granary, and an inn, indicating its use not only as the residence of the owners but also as a multifunctional complex with the potential for generating income.

The planning characteristics are determined, including the dimensions and outlines of the buildings in plan, the number of floors and the materials from which they are built. The main building of the complex is a two-story brick palace, built in 1774–1775 according to the project of the famous architect Petro Poleiovskiyi. Other buildings and structures are wooden and built earlier.

The information presented in the article is the basis for the following studies of the architecture of the courts and the implementation of a theoretical graphic reconstruction of the Zhevusky court.

Key words: *lost court, localization, Lviv suburbs, fortification.*